

A magyar középkorkutatás feladatai

Klaniczay Tibor

Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya 1970 tavaszán Középkori Munkabizottságot hozott létre. A bizottság tevékenysége az Osztály hatáskörének megfelelően a középkori kultúrára, annak szellemi, illetve az írásbolisággal összefüggő aspektusaira terjed ki. Tekintettel azonban arra, hogy középkori vonatkozásban az irodalom magában foglalja az egész frott kultúrát, a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya e munkabizottságának tevékenysége, a jelzett szűkítés ellonére is, rendkívül széles területet fog át, megkívánva a legkülönbözőbb tudománysszakok képviselőinek az együttműködését, közös munkáját. A Bizottság 1971. november 4–5-én tudományos ülésszakot rendezett középkori történetírásunk kritikus pontjairól, melynek megnyitó előadásában Klaniczay Tibor akadémikus vázolta a magyar középkorkutatás helyzetét és feladatait. A tanulmány az elhangzott előadás alapján készült.

A „középkor” fogalma

Történészek, irodalomtörténészek, filozófiatörténészek, néprajzosok, zene-történészek, művészettörténészek, nyelvészek közös erőfeszítése a középkori filológia művelésére, illetve a középkori kultúra és a középkori ideológiák tanulmányozására világszerte egy külön tudományos diszciplínának, a medievisztikának a kifejlesztésére vezetett. Tudomány-rendszertani szempontból egy ilyen tudománysszaknak a léte talán vitatható. A kutatás gyakorlati feladatai, az elengedhetetlen komplexitás szempontjából viszont annál nélkülözhetetlenebb. S miként az ún. ókortudomány a maga sokrétűségével és interdiszciplínáris voltával immár maradéktalanul polgárjogot nyert, ugyanígy teljesen megokolt középkortudományról, medievisztikáról beszélni. Annak ellenére, hogy a „középkor” fogalma maga is vitatható, különbözőképpen értelmezhető. Eredeti jelentésében egy régi (a klasszikus) és egy a reneszánszsal kezdődő új korszak közötti közbeeső, átmeneti időszakot jelentett. Midőn a XV. század végi humanisták először kezdték használni megkülönböztetésképpen és kezdeményezéseiket az őket megelőző századoktól elhatárolni igyekezőn, a „media aetas” fogalmát, akkor ennek inkább propagandisztikus célzata volt, semmint tudományos. A történeti tudományok azonban gyakran szabadon alakítják az egyes terminusok jelentéstartalmát, illetve tudományos meghatározásokat kölcsönöznek egyes, eredeti szóhasználatukat tekintve egyáltalán nem tudományos igényű fogalmaknak. Ezért nem meglepő, hogy a „középkor” meghatározása is sokat változott, és ma is különböző megközelítéseket tesz lehetővé. Látszólag a leglogikusabbnak az az álláspont tűnik, amely a társadalmi formációkat tekintően a világtörténet periodizációjának alapjaként a középkort egyszerűen a feudalizmus korával azonosítja, illetve e fogalom érvényét kiterjeszti - kronológiai megkötöttségektől függetlenül arra az egész hosszú történeti időszakra, amelyben a feudális gazdasági és társadalmi viszonyok az uralkodóak. A „középkor” terminus ebben az esetben természetesen felesleges, pusztá szinonimává válik, használata pedig egyszerű tautológia. Van azonban az európai civilizáció fejlődésének egy olyan nagy

korszaka, melynek jelölésére, jobb kifejezés híján, ez a fogalom alkalmas is, megszokott is, nemzetközileg elfogadott is. A reneszánsz előtti évszázadokról van szó, melyeket az ideológia, a gondolkodásmód, az irodalom és számos más tényező összekapcsol és indokolttá teszi egy nagy egységként való fel-fogását. Különösen a X.-től a XV. századig figyelhető meg a kulturális-ideológiai felépítménynek — bár nagyon relatív, de mégiscsak felismerhető — állandósága; minden változás, átalakulás ellenére is szembetűnő viszonylagos egysége. A magyar történelem szempontjából ez az időszak egybeesik a magyar állam első félezer évével. Míg össz-európai szempontból a középkori kultúra kezdetei meglehetősen elmosódottak, Kelet-Európában az ezredik év körül bekövetkező feudális államalapítások természetes kezdőpontként kínálkoznak a medievisztika számára.

Mi sem lenne tévesebb természetesen, mintha egyetlen és egységes történeti korszakot próbálnánk látni a magyar történelemben a X. századtól a XV. végéig. A kultúrának az alapjai, a művelődésnek a formái, az egyházi kultúra domináló jellege, az intézmények lassú fejlődése és állandósága és számos egyéb tényező mégis hasonló felkészültséget, nagyjából azonos módszerek alkalmazását teszi szükségessé az említett századok kutatói számára. A feladatok jellege, a munka természete megköveteli, hogy akik e századok írásbeliségével, kulturális-ideológiai felépítményével foglalkoznak, ne csupán jól képzett munkásai legyenek általában a történettudománynak, irodalomtörténetírásnak, illetve a többi érdekelt tudományszaknak, hanem e diszciplínák medievista szakemberei legyenek, akik túllépve az egyes szaktudományok hagyományos hatáskörét, a középkor világát mennél több szempontból, mennél komplexebb módszerekkel igyekeznek és képesek megismerni és megközelíteni.

Tudományszervezési megfontolások

A magyar medievisztika számára adva van tehát a kutatási terület, és szerencsére nem szűkölködünk kiváló szakemberekben, akik azt művelik. A Középkori Munkabizottság életrehívása abból a célból történt, hogy ennek a külön diszciplínává alakuló kutatási területnek, illetve az ennek előbbrevitelén fáradozó szakembereknek számára autonóm szervezeti keretet biztosítson. Az Akadémia I. Osztályának ez a kezdeményezése lényegében e diszciplína elismerését jelenti, módot nyújt az erők összefogására, nagyobb tudományos tervek kialakítására és megvalósítására, kiadványokra, tudományos rendezvények tartására, vagyis a medievisztika területén az aktivitás, a kutatómunka fellendülésére.

Erre a kezdeményezésre józan tudományszervezési megfontolások következtében került sor. Tévedés volna azt hinni, hogy a középkorkutatásnak nyújtott akadémiai elismerés és segítség valamiféle módosítását jelentené annak a tudománypolitikai elképzelésnek, mely az érdeklődés homlokterébe a legújabb korszakok és a mi korunk vizsgálatát állítja, és amely a legtöbb energiát szellemiekben és anyagiakban egyaránt — ez utóbbi célokra mozgósítja. Az Akadémia illetékes szervei, s meggyőződésem, hogy valamennyi tudományszak felelős képviselői és művelői is, változatlanul az utóbbi két évtized egyik legnagyobb jelentőségű pozitív lépésének és eredményének tekintik, hogy sikerült valamennyi történeti diszciplína területén megszüntetni azt

az aránytalanságot, amely a közelmúlt, illetve a jelenkor kutatásának rovására érvényesült hosszú ideje a magyar tudományban. Társadalmi fontosság, konkrétan gyümölcsöztesíthető tanulság és haszon szempontjából a mi századunk fejlődésének alapos elemzése elsőrendűbb feladata most is, a jövőben is a történeti jellegű kutatásoknak, mint a régebbi múlt korszakainak a vizsgálata.

De az sem lehet vitás egy pillanatra sem, hogy a kutatásra szánt energiák, anyagi eszközök, személyi feltételek helyes arányban való csoportosítása, az időszzerű feladatok előnyben való részesítése nem más – szintén igen fontos – kutatási ágak elsorvadásának az árán kell hogy megvalósuljon. Ha mégis ez történik, vagy történt, az sajnálatos, amit korrigálni kell. A középkori kutatások új szervezésével voltaképpen erre törekszünk. Nem előtérbe tolni óhajtjuk a középkor vizsgálatát, még kevésbé visszatérni a romantika középkorkultuszához, s a legkevésbé sem vitatni a modernkori kutatások nagyarányú és sikeres fejlesztésének helyességét, hanem bizonyos újabban kifejlődött aránytalanságokat kiküszöbölni, illetve egy kissé szétesőben levő, dezorganizált tudományterület számára a megfelelő szervezetet biztosítani igyekszünk.

Amikor aránytalanságokat emlegetek, akkor a többi régebbi kor kutatásának szervezettségéhez és ellátottságához viszonyított aránytalanságára gondolok. Az antik kultúra és irodalom kutatásának jól kiépült szervezete van kutatóhelyekkel, tanszékekkel, folyóiratokkal stb. Az egyes szaktudományok, mint pl. az irodalomtörténet területén, általában a reneszánsztól kezdve figyelhető meg intenzív, szervezett kutatómunka. A középkor ezer, illetve magyar viszonylatban félezer éve viszont amolyan gazdátlan terület maradt. Legalábbis tudományszervezési szempontból. Hiszen a középkorkutatás egy percig sem szünetelt, sőt az utolsó húsz-huszonöt évnek a kiemelkedő eredmények egész sorát köszönhetjük. Ezek az eredmények azonban a legtöbb esetben *egy* tudósok *egyéni* erőfeszítéseinek a gyümölcsei, mint például *Győrffy György* Árpád-kori földrajza vagy *Ilováth János* stílus kutatásai. S bár ezek a nagy jelentőségű egyéni kezdeményezések nem nélkülözték a támogatást, mégis a hivatalos segítséget nemegyszer ki kellett harcolni, nem lévén olyan szerv, amely e szakterület felelős gazdája és az itt folyó munkának hivatalból elősegítője lett volna.

A korszak értékelésének változásai

Midőn azt a némiképp mostoha sorsot emlegetem, amely a magyar medicvizstikának osztályrészül jutott, óhatatlanul felmerül a kérdés: nem függ-e ez össze a középkor értékelésének a kérdésével? Az antik kultúra a maga nagy emberi értékeivel, profán jellegével, majd a reneszánszsal kezdődő fejlődés, a maga humanista eszményeivel, haladó és forradalmi törekvéseivel újra meg újra vonzották a különböző korok reformereit, forradalmárait, haladó gondolkodóit, a feudális középkor, a maga viszonylagos mozdulatlanságával s ennek megfelelő vallásos-egyházi ideológiájával viszont nemegyszer vált utóbb konzervatív és kifejezetten retrográd törekvések és erők eszményévé, az így kifejlődött középkor-kultusz pedig alkalmassá történetileg visszahúzó erők vélt igazának alátámasztására. Nem csoda ezért, hogy a progresszív törekvések a reneszánsztól kezdve újra meg újra megvetéssel tekintettek a középkorra, elítélve azt mint a barbárság, a szellemi sötétség, a haladásellenesség, a reakció birodalmát. Oktalanság volna tagadni, hogy mindez a

közvélemény — sőt a tágabb tudományos közvélemény — szemléletét óhatatlanul befolyásolta és még ma is befolyásolja. A vulgáris gondolkodás számára, ami középkori, az egy kissé gyanús, magának a „középkori” jelzőnek is némileg pejoratív színezete van az általános mai nyelvhasználatban. Még a tudománynak a középkor iránt fogékony képviselőit is nemegyszer arra indította vagy egyenesen kényszerítette ez a vulgáris közszellem, hogy a középkor értékeiben vagy még a csodált antik világ továbbélését vagy már a későbbi reneszánsz és humanizmus távoli előzményét, avagy pedig egy ősi és örök népi kultúra áttételes megnyilvánulását lássák, igyekezve lemosni róluk a középkor megszégyenítő bélyegét. Középkori konferenciánk résztvevőit nem szükséges meggyőzni e vulgáris közvélekedés hamis voltáról, illetve a középkor említett szélsőséges értékeléseinek tudománytalanságáról. A középkori kutatások szervezetté tételével, eredményeinek nagyobb nyilvánosság elé való eljuttatásával azonban ideje végre szélesebb körben is szembeszállni a középkorral kapcsolatos hamis és tudománytalan nézetekkel.

A tudomány s kiváltképpen a marxista tudomány számára egyformán elfogadhatatlan bármely régebbi korszak kritikátlan eszményítése, avagy pedig megvetéssel való mellőzése. Valamely korszak értékeinek, eredményeinek egyoldalú kultusza hamis romantikához vezet, valamely korszak kitagadása az emberi civilizáció értékeit teremtő periódusaiból viszont évszázadok emberi munkája iránti szkepszist, egy alapjaiban antihumánus álláspontot jelentene. A medievisztikát nem azért óhajtjuk fejleszteni, mintha a középkort fontosabb korszaknak tekintenénk, mint a reneszánszt vagy a XVIII. századot vagy bármelyik másikat, hanem azért, mert nem tartjuk kevésbé tanulságosnak, az egész történeti fejlődés szempontjából kevésbé jelentékenynek, mint más, jelenleg erőteljesebben vizsgált történeti periódusokat. Mindenekelőtt az tehát a feladatunk, hogy megszüntessük a magyar középkorkutatás jelenlegi hátrányos helyzetét, hiszen személyi adottságok, tudományos utánpótlás, publikációs fórumok, nemzetközi kapcsolatok szempontjából lehetőségei kedvezőtlenebbek, mint más kutatási területekéi.

A kutatás helyes arányai

A tudományban általában s ez egyes tudományszakokon belül különösen a fejlődés sohasem lehet egyenletes. Bizonyos erőkoncentrációra mindig szükség van; egyes — különösen időszerű — feladatokra mindig több időt és energiát kell fordítani, mint számos más területre. Nem kell tehát eleve hibának tekinteni, ha ilyen okok miatt a fejlődésben egyenlőtlenségek adódnak, ha egyes kérdések körül a kutatás gyorsabban, mások körül lassabban halad előre. Ilyen egyenlőtlenségeket természetesen nemcsak valamilyen tudománypolitikai koncepció szokott előidézni, hanem számos más, objektív és szubjektív tényező is — anélkül, hogy ez különösebb bajra vezetne. Van azonban egy határ, amelyen túl az ilyen egyenlőtlenség már veszélyessé válik. Ha a civilizáció történetének vagy közelebbről a magyar kultúra történetének a kutatásában valamelyik korszak vizsgálata túlságosan elmarad a többi periódus vizsgálatában tapasztalható intenzitástól, akkor ez orvoslásra szorul. Ilyenkor már fennforog annak a lehetősége, hogy fontos összefüggések rejtve maradnak, hogy arányérzékünk sérelmet szenved. Meggyőződésem szerint a magyar medievisztika vonatkozásában ilyen veszély még nem fenyeget. De ha nem

történnének komoly erőfeszítések a kutatómunka szervezettebbé tételére, az utánpótlás biztosítására, s általában az érdeklődés növelésére, akkor előbb-utóbb, egy vagy két évtizeden belül már komoly gondok támadnának. Ez pedig súlyos következményekkel járna nemzeti és nemzetközi vonatkozásban, tudományos és művelődéspolitikai szempontból egyaránt.

Nemzeti szempontból azért, mert a magyar középkort magában foglaló félezer év elvégre a magyar történelemnek a fele. Saját múltunk ötven százalékát pedig nem hagyhatjuk gazdátlanul, nem engedhetjük a nemzet tudatából kivészni vagy abban elhomályosulni; minden értékével és gyengeségével együtt ez az első félezer év a mi örökségünk, melyet vállalnunk kell és amellyel foglalkoznunk kell. Felelős ezért általában a nemzeti múlttal foglalkozó valamennyi történelmi diszciplína, de különösképpen az érdekelt tudományterület művelőinek, a magyar medievisztika képviselőinek a tábora. A medievisztika ma már kialakult nemzetközi diszciplínának tekinthető, melynek műveléséből valamennyi civilizált ország kutatói kivesszik részüket, olyan országoké is, mint pl. Kanada vagy az Egyesült Államok, melyeknek saját középkori kultúrájuk nem is volt. Nyilvánvaló, hogy azok a nemzetek, amelyek a közös nemzetközi erőfeszítésben saját középkori anyagukra támaszkodva vehetnek részt, rosszul sáfárkodnak örökségükkel, ha ezt elmulasztják. A magyar középkor kultúráját, sajátosságait, értékeit be kell tudnunk állítani az egész magyar történelmi fejlődés folyamatába, de ugyanakkor be kell illeszteniünk az egyetemes európai középkor összefüggéseibe is. A nálunk virágzó történelmi szaktudományok, az irodalomtörténet, zene-történet, művelődéstörténet stb. súlyos nehézségekkel fognak szembenézni, ha a szervezett kutatómunkát nem terjesztik ki a középkor évszázadaira is. Konkrét példákat csak saját szakterületemről, az irodalomtörténetből tudnék felhozni, ahol egyre világosabban látjuk, hogy a XVI. században felvirágzó magyar nyelvű irodalom legtöbb alapvető kérdésére nem adhatunk megnyugtató választ addig, amíg a magyar irodalom középkori kialakulásának, az egyes műfajok születésének folyamatát nem ismerjük az eddiginél sokkal jobban. Végül azt hiszem, felesleges külön hangsúlyozni a középkorkutatás fontosságát egész közművelődésünk szempontjából. A magyar középkor értékek szempontjából nem vetekedhet számos más ország középkori kultúrájával. Ráadásul az egykor megvolt értékek, művészeti és irodalmi emlékek pusztulása is minden bizonnyal lényegesen nagyobb méretű volt, mint másutt. Ha ennek folytán érvényesülni engedjük azonban a közönyt középkori kultúránk fennmaradt emlékeivel szemben, akkor ezek is előbb-utóbb az elkallódás és a feledés sorsára jutnak. Amennyire hiba volna, és kárhoztatandó lenne múltunk értékeinek felnagyítása, s egy hamis nacionalista gőg érvényesülése, ugyanígy káros s nagy erkölcsi erőről való lemondást jelent, ha országunk polgárai nem érzik magukat a teljes, hosszú történelmi múlt gazdag öröksége birtokosának.

A legfontosabb feladatok

Okunk van remélni, hogy a magyar középkorkutatás új fellendülésének kezdetén állunk. De azért nincs még jogunk a túlzott bizakodásra. A Középkori Munkabizottság novemberi ülése a magyar medievisztikának nemcsak erősségeiről, de gyengeségeiről is tanúskodik. Az a körülmény, hogy az ülészak témáját a krónikák kérdésköre alkotja, nem annyira tudatos választás,

hanem a helyzetből adódó szükségszerűség eredménye volt. E problémakör kutatásának nálunk különösen nagy hagyománya van, és e téren ma is bővelkedünk kitűnő szakemberekben. Az a tény azonban, hogy a krónikáknak a problémája mind a történeti forráskutatás, mind pedig az irodalomtörténeti vizsgálat szempontjából hagyományosan ennyire előtérbe került, nem a gazdagságról, hanem sokkal inkább szegénységről árulkodik. Nevezetesen arról, hogy más, hasonlóan gazdag írott emlékcsoport nem maradt fenn a magyar középkorból, illetve másrészt arról, hogy a magyar középkor más problémaköreire ugyanilyen kipróbált és jól felkészült tudósgárda nem áll rendelkezésre. Szükséges és helyes, hogy az első nagyobb medievisztikai tanácskozás azt a témakört választotta tárgyául, amelyben a legerősebbek vagyunk, és ahol a legtöbb eredményt mutathatjuk fel, hiba volna azonban, ha ez feledtetné, hogy más, esetleg még fontosabb problémakörök kutatásában ma még komoly elmaradásról kell számot adnunk. A további teendők és távlatok érdekében, legyen szabad néhány szóban utalni ezekre az előttünk álló nagyobb feladatokra, melyek megoldása érdekében elbeszélő forrásaink kritikája fontos láncszem ugyan, de mégiscsak rész és eszköz, nem pedig végső cél.

Az előttünk álló tennivalók és feladatok nagyságát fokozottan érezhetjük, ha tekintetbe vesszük: miképpen állunk a középkori művelődés három legfontosabb összetevőjének -- az egyházi, a lovagi, illetve városi kultúrának a vizsgálatára. Ami az elsőt illeti, a kép egyáltalán nem vigasztaló. A középkori kutatásoknak ez az ága a múltban túlságosan csak a megfelelő egyházi testületek ügye volt. Természetesen az örvendetes, ha az egyes intézmények az adott esetben pl. a szerzetesrendek -- képviselői feltárják saját múltjukat. Tekintettel azonban arra, hogy a középkorban az egyházi intézmények egyúttal a kultúra legfőbb bázisai, történetük kutatása nem csupán egyház-történeti kérdés, hanem az egész magyar történelem, illetve az egész középkori művelődéstörténet kérdése. Más országokban a legkülönbözőbb tudósok, egyháziak és világiak, hovatartozásuktól függetlenül foglalkoznak pl. az egyes szerzetesrendek történetével mint a középkori kultúra történetének szerves részével. Hogy ilyen esetekben egy „kívülálló” milyen alapvető és az általános történet szempontjából mennyire jelentékeny eredményeket érhet el, arra jó példa *Mályusz Elemér*nek a pálos rendre vonatkozó -- sajnos csak részben publikált -- munkája. Az ilyen példák azonban viszonylag ritkák a magyar medievisztikában.

Különösen szembetűnő az irodalomtörténeti kutatások teljes elsorvadása a középkori egyházi és kolostori irodalom vonatkozásában. Az Irodalomtudományi Intézet gondozásában készülő nagy magyar irodalomtörténeti bibliográfia sajtó alatt levő első kötete szemléltetően tanúsítja ezt. Latin nyelvű egyházi irodalmunkkal alig foglalkozott valaki az elmúlt évtizedekben. Olyan fontos íróra vonatkozóan mint *Temesvári Pelbárt*, a bibliográfia egyetlen új tételt sem tud felmutatni az utolsó negyedszázadból. Az érdeklődés visszaesése különösen szembetűnő a magyar nyelvű kódexirodalom kutatása terén. Magyar nyelvű irodalmunknak ezek a zsenjei *Toldy Ferenctől Horváth Jánosig* a magyar irodalomtörténészek legjobbjai számára újra meg újra alapos kutatás tárgyai voltak. Nem számítva *Kardos Tibornak* a huszita bibliára s *Mezey Lászlónak* a Margit-legendára vonatkozó kutatásait, az utóbbi évtizedekben alig történt ezen a téren valami. Legalábbis irodalomtörténeti vonatkozásban, mert a nyelvészeti kutatás annál intenzívebb. Hiba lenne azonban pusztán nyelvtörténeti témává engedni át Mohács előtti magyar nyelvű irodalmunk

túlnyomó részét, hiszen a korábbi mégoly színvonalas irodalomtörténeti kutatások is bőven hagytak még feladatot a jövő számára. A magyar nyelvű kódexek irodalmi vizsgálata ugyanis, csekély kivételtől eltekintve, a szövegeket rendszerint önmagukban, elszigetelten szemlélte, inkább csak forrásaik kimutatására törekedett, és csak ritkán állította be azokat az egyetemes középkori irodalom összefüggéseibe. Az egyes kódexek latin szövegeinek vizsgálatát rendszerint mellőzte, így a magyar szövegek környezetének, keletkezéstörténetének kérdéseire sem válaszolhatott.

Sajnálatos, hogy egyes fontos kérdések iránt csupán egy-egy évforduló kelti fel az érdeklődést, és az elengedhetetlen jubileumi ünnepség kényszere ösztönöz csak komolyabb munkára. Ilyesminek voltunk tanúi a középkori magyar egyetemek, különösen a pécsi egyetem jubileuma kapcsán. Bár teljes elismeréssel kell adózunk azoknak az értékes hozzájárulásoknak, melyekkel számos kitűnő szakemberünk középkori egyetemtörténetünket gazdagította, jellemző mégis, hogy mindhárom középkori egyetemünkkel kapcsolatban összefoglaló tanulmány írására csak külföldi kutatók vállalkoztak, valamint hogy a pozsonyi egyetemmel kapcsolatban szlovák kollégáink lényegesen nagyobb teljesítményt mutattak fel, mint a magyar kutatók.

Ami az egyetemes középkori kultúra második nagy komponensét, a *lovagi kultúrát* illeti, a helyzet a magyar kutatás szempontjából még sokkal rosszabb. Ennek természetesen objektív okai vannak, az emlékek, illetve források hiánya itt különösen szembeszökő. Az a kérdés sem teljesen tisztázott, hogy mennyiben jogosult Magyarországon lovagi kultúráról beszélni. De bárhogyan is álljon a kérdés, a középkori magyar feudális uralkodó osztály világi kultúrájának a vizsgálatát a kutatás nem mellőzheti. Ezen a téren igen értékes múltbeli, valamint újabb időkből származó kezdeményezésekre támaszkodhatunk. Középkorkutatásunknak igen fontos feladata kell hogy legyen ezek folytatása, s különösen a minden jel szerint létezett, de veszendőbe ment magyarországi s részben talán magyar nyelvű lovagi irodalom titkainak megfejtése.

Az utóbbi évtizedek számos, igen jelentős eredménye ellenére elégedetlenek lehetünk a középkori *városi kultúra* s általában a várostörténet helyzetével is. Régebben ez az igen fontos kérdés többnyire csak helytörténeti keretekben foglalkoztatta a kutatókat. Csak legújabban kezd a magyar várostörténet az általános nemzeti történet fontos részévé válni. Összefoglaló képünk azonban még nincsen a középkori magyarországi városfejlődésről, sőt még az is nyitott kérdés, hogy mi tartozik ennek keretébe. Amit a hazai városok középkori kulturális viszonyairól tudunk, az különösen kevés, aminek fő okát természetesen szintén a forrásanyag hiányában kell látnunk.

A mondottakból nyilvánvaló, hogy a középkori magyarországi kultúra jobb és alapos megismerése csak egy, minden diszciplína közreműködésével végbenemő, nagyarányú rekonstrukciós munka keretében képzelhető el. Különösen a lovagi és a városi kultúra területén szükséges közvetett úton valószínűsíteni az idők folyamán elenyészett alkotások egykori létét, s megrajzolni azt a környezetet, amelyben azok létrejöhettek. Ehhez a munkához a már rendelkezésünkre álló anyag is bőven kínál megoldandó feladatokat és elvégzendő munkát. Igazán komoly előrelépés azonban csak akkor remélhető, ha sikerül jelentékenyen bővíteni a rendelkezésünkre álló forrásanyag körét. Ezen a területen még távolról sincsenek kimerítve a lehetőségek. Korántsem rendelkezünk még valamennyi fennmaradt, Magyarországon keletkezett vagy legálábbis hazai tulajdonos birtokában volt kódexünk ismeretével. Az utóbbi

évtizedekben is egymás után kerültek elő korábban ismeretlen magyar kódexek, illetve derült ki egyesek magyar vonatkozása vagy származása. Legutóbb *Csapodi Csaba* számolt be ismeretlen budai eredetű kódexek egész soráról, melyek nem is olyan messze, a bécsi Nationalbibliothekban található. Hasonlóképpen számítani lehet magyarországi oklevelek felbukkanására a legkülönbözőbb helyeken. Néhány évvel ezelőtt egy francia helytörténeti folyóiratban publikáltak például két Budán kiállított végrendeletet, mely eldugott vidéki kastélyok levéltáraiból került elő.

Középkori kultúránk szétszóródott emlékeinek összegyűjtésében és felkutatásában nem szorítkozhatunk azonban a véletlenekre, illetve a teljesen esetlegesen megvalósuló s rendszerint igen rövid tanulmányutak eredményeire. Alapos és tervszerű gyűjtőmunkára van szükség mindazokban a gyűjteményekben, ahol középkori magyarországi anyag lappangása biztosra vehető vagy legalábbis valószínűsíthető. Kellő előkészítés, gondos tervezés esetén számíthatunk arra, hogy az ilyen nagyarányú kutatásokra megfelelő támogatást kaphatunk az erre illetékes szervektől. A Középkori Munkabizottság fontos feladata lesz a megfelelő tervek elkészítése és a javaslatok kidolgozása.

A rendelkezésünkre álló és felhasználható forrásanyag bővítésének, gazdagításának szükségességéről szólva, természetesen nemcsak a még ismeretlen anyag összegyűjtésére kell gondolnunk, hanem a már ismertnek a hozzáférhetővé tételére is. A további gyűjtőmunka mellett a források kiadása a másik olyan feladat, ahol mielőbb döntő fordulatot kellene elérnünk. Annál is inkább, mert a legnagyobb lemaradás talán ezen a téren van. A magyar nyelvű kódexek faksimile kiadásait nem számítva, középkori szövegeink tudományos publikálása hosszú idő óta szünetel. Szerencsére ezen a ponton komoly javulás várható. Az Irodalomtudományi Intézet gondozásában újra fog indulni a néhai *Juhász László* által alapított Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, s ennek keretében Szent Gellértől Thuróczi Jánosig, illetve a pálos rendtörténetíró Gyöngyösiig előbb-utóbb modern kritikai kiadásban válnak hozzáférhetővé középkori latin literatúránk még kiadatlan vagy csak elavult s alig hozzáférhető kiadásokból ismert alkotásai. Kevésbé reményteljes a helyzet az oklevélpublikációk terén. A jelen pillanatban nincsen semmiféle átfogó és elfogadott terv a középkori magyarországi okleveles anyag hozzáférhetővé tételére. Ahol pedig fontos kezdeményezések történtek, mint pl. a legrégebb magyarországi oklevelek kiadása, illetve a Zsigmond-kori Okmánytár terén, ott a munka rendkívüli mértékben lelassult, más feladatok miatt folytatásuk, illetve befejezésük hosszú ideje késik. Miképpen a szövegkiadásoknak az Irodalomtudományi Intézet, kívánatos lenne, hogy az oklevélpublikációnak viszont a Történettudományi Intézet váljék gazdájává, elősegítve az elakadt vállalkozások folytatását és újakat kezdeményezve.

Pusztán utalásszerűen térhetem ki néhány kérdésre, program vázolója helyett csupán jelzésekre törekedve. Bátran hangot merek azonban adni annak a reményemnek, hogy a magyar medievisztika legilletékesebb szakembereinek jóvoltából hamarosan sor kerülhet a magyar középkorkutatás átfogó tervének kidolgozására.